

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT
**JOURNAL
OF
HISTORY**

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุลที่ฉันรู้จัก
Somsak Jeamteerasakul as I Know Him

แพทริก โจรี เขียน
Patrick Jory
พิชยะพัฒน์ นัยสุภาพ แปล

Senior Lecturer,
School of Historical and Philosophical Inquiry
Faculty of Humanities and Social Sciences
The University of Queensland
E-mail: p.jory@uq.edu.au

ในงาน *Twilight of the Idols* ของนิทเช่ อธิบายการปรากฏตัว
ของโสกราตีสและวิธีการสร้างเหตุผลของเขาในเอเธนส์โบราณไว้ว่า

... ด้วยโสกราตีส รสนิยมกรีกได้เปลี่ยนไปรับ
แนวทางวิชาวิธี เกิดอะไรขึ้นที่นั่นกันแน่? เห็นคนอื่นใด
รสนิยมของชนชั้นสูงถูกกำราบและด้วยแนวทางวิชาวิธี
สามัญชนจึงก้าวขึ้นมาแทนที่ ก่อนหน้าโสกราตีส การ
ปฏิบัติตามวิชาวิธีไม่ได้รับการยอมรับในสังคมที่ดี มัน
ถูกมองว่าเป็นกิจวัตรที่เลวทราม ไม่น่าไว้วางใจ ผู้เยาว์ได้
รับการตกเตือนให้ต่อต้านมัน ยิ่งไปกว่านั้นทุกการเสนอ
เหตุผลตามวิชาวิธีของใครสักคนหนึ่งย่อมไม่ได้รับความ
แคลงใจ สิ่งอันสุจริตเช่นสุจริตชนย่อมไม่ยึดถือเช่นนั้น...
อะไรที่ต้องได้รับการพิสูจน์เป็นเบื้องต้นก็คือสิ่งที่ด้วย
คุณค่าไม่ว่าที่ไหนก็ตามที่ผู้มีอำนาจมีส่วนในการกำหนด
ทิศทางที่ดีหรือที่ซึ่งพวกเขาเอาแต่ออกคำสั่ง แต่ไม่ใช่
เหตุผลวิชาวิธีย่อมเป็นประเภทตัวตลก ณ ที่แห่งนั้น
ผู้คนเอาแต่หัวเราะเขาและมองเขาอย่างไม่จริงจังแต่โสกร
าตีสเคยเป็นตัวตลกที่ได้รับการมองอย่างจริงจัง มันเกิด
อะไรขึ้นที่นั่นกันแน่?¹

¹ Nietzsche, *Twilight of the Idols*, 5; ตัวเอียงเป็นของผู้เขียน [แพทริค
โจรี].

นิทเซเสนอว่า ณ จุดหนึ่งในพัฒนาการของสังคมการสร้างเหตุผลที่สมเหตุสมผล (“วิภาษวิธี”) กลายมาเป็นอาบัติของสังคม “ชนชั้นสูง” ซึ่งเป็นสังคมที่ได้รับการชี้นำด้วย “คนดี” และเป็นสังคมที่กิริยาดีจะได้รับการเชิดชูเหนือสิ่งอื่นใด ความเปลี่ยนแปลงต่อการสร้างเหตุผลและการถกเถียงสะท้อนให้เห็นแรงทำลายจาก “สามัญชน” หรือชนชั้นล่างต่อสังคมที่ถูกชี้นำด้วยคนดีกิริยาดีถูกทำลายด้วยการสร้างเหตุผลแบบวิพากษ์วิจารณ์

ผมนึกถึงข้อสังเกตของนิทเซเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของการสร้างเหตุผลที่สมเหตุสมผล เมื่อผมคิดถึงตำแหน่งแห่งที่ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุลในวงวิชาการไทย อาจารย์สมศักดิ์เป็นที่รู้จักในแง่ความดุดัน ความไม่ไว้หน้าและความตรงไปตรงมาในคำวิพากษ์วิจารณ์ของเขาอันเป็นคุณลักษณะที่เป็นปัญหาอย่างมากในสังคมไทยที่ซึ่งมารยาท ความนอบน้อมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้รับการให้คุณค่าอย่างสูงเป็นที่ชัดเจนว่าเป้าหมายหลักในคำวิพากษ์วิจารณ์ [ของอาจารย์สมศักดิ์] คือ ระบบบกษัตริย์ซึ่งเป็นภาพแทนของ “สังคมที่ถูกชี้นำด้วยคนดี” และผู้สนับสนุนระบอบดังกล่าว

ถึงกระนั้น เพื่อนร่วมงานในวงวิชาการของสมศักดิ์ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแบบเดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่ผู้ที่ยืนอยู่ข้างเดียวกับเขาในทางการเมือง ถึงแม้ว่าจะมีภัยคุกคามจากกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ความพยายามในการลอบสังหารเขาที่บ้าน และการลี้ภัยอย่างไม่มีทางเลือกหลังจากการรัฐประหารในเดือนพฤษภาคมปี 2557 อาจารย์สมศักดิ์ยังคงยืนยันมีอำนาจด้วยคำวิจารณ์ทางการเมืองอันเป็นปกติของเขาต่อไป เขาเป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนท่ามกลางนักวิชาการไทยที่พูดอย่างตรงไปตรงมา มีกระดุกสันหลังในตำแหน่งแห่งที่

ของเขามาตลอดหลายปีและมีความตั้งใจที่จะ “พูดในสิ่งที่พูดไม่ได้” เท่า
ที่ผมรู้ เขาเป็นนักวิชาการคนเดียวที่วิพากษ์วิจารณ์สมาชิกของราชวงศ์
อย่างเปิดเผย นั่นคือ บันทึกรับผิดชอบถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
จุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีเกี่ยวกับความรุนแรงในเดือน
พฤษภาคมปี 2553 อาจารย์สมศักดิ์ไม่เคยปิดปากเงียบแม้จะมีภัย
อันตรายอย่างสาหัสต่อความปลอดภัยของตัวเองก็ตาม ด้วยเหตุนี้
เขาจึงเป็นผู้ที่ควรค่าแก่การได้รับความเคารพนับถือจากเรา

ผมพบกับอาจารย์สมศักดิ์ครั้งแรกที่แคนเบอร์ราในช่วงต้น
ทศวรรษที่ 2530 เมื่อผมยังเป็นนักศึกษาปริญญาเอกอยู่ที่มหาวิทยาลัย
แห่งชาติออสเตรเลีย เขาเดินทางมาจากเมลเบิร์น เมืองที่เขาสำเร็จการ
ศึกษาปริญญาเอก เขาพักอยู่กับพวกเราหนึ่งคืน ผมจำได้ว่าเขาเป็นคน
สุภาพเป็นมิตรจริงใจและในบางทีก็เอาจริงเอาจังและมีความแหลมคม
ทางปัญญาอย่างที่สุด ผมทราบว่าเขามีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์
6 ตุลาคม แต่ในช่วงเวลานั้นผมยังไม่ได้อ่านงานของเขา ผมจำได้ว่าเรา
พูดคุยกันเล็กน้อยเกี่ยวกับพุทธทาสและพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ผมกำลัง
ศึกษาอยู่ในขณะนั้น แต่เขามีความสนใจไม่มากในหัวข้อนี้ไม่นานหลัง
จากการมาถึงของเขา เขาก็กลับไปยังประเทศไทยและเราก็ไม่ได้ติดต่อกัน
อีกราวๆ 10 ปีต่อมา

การพัฒนาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยทำให้ผมได้รับรู้ถึงงาน
ของอาจารย์สมศักดิ์มากขึ้น ในปี 2548 ผมกำลังสอนหนังสืออยู่ที่
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และผมกลายเป็นหนึ่งในผู้อ่านทั่วไปของ
เว็บบอร์ดมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่งในขณะนั้นเป็นหนึ่งในพื้นที่ถกเถียง

ทางวิชาการที่มีชีวิตชีวาที่สุด สิ่งนี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับช่วงแรกของความขัดแย้งระหว่างทักษิณและสนธิ และเว็บบอร์ดมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน กลายมาเป็นพื้นที่ของการถกเถียงที่เข้มข้น ต่อมาเมื่อวิกฤตทางการเมืองตึงเครียดมากขึ้น การถกเถียงนี้ได้ย้ายไปยังเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกัน บล็อก New Mandala ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียก็เป็นพื้นที่หลักในโลกภาษาอังกฤษสำหรับการถกเถียงเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในประเทศไทย อาจารย์สมศักดิ์เป็นผู้มีส่วนร่วมอยู่เสมอสำหรับการถกเถียงในโลกออนไลน์เหล่านี้ ความเกี่ยวข้องของผมนั้นค่อนข้างจำกัด แต่ผมจำได้ว่ากระทุ้งของอาจารย์สมศักดิ์นั้นมีความเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด รวมไปถึงก้าวหน้าที่สุดด้วย ซึ่งในขณะนั้นแวดวงวิชาการไทยและเกือบทั้งหมดในแวดวงไทยศึกษาของโลกภาษาอังกฤษยืนอยู่ในขบวนต่อต้านทักษิณและรัฐบาลไทยรักไทย อาจารย์สมศักดิ์ยังเป็นผู้มีส่วนในวารสารวิชาการ *ฟ้าเดียวกัน* ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ใหม่สำหรับการถกเถียงทางวิชาการ

ในช่วงต้นปี 2550 เมื่อเรื่องระบอบกษัตริย์เป็นใจกลางในการถกเถียงทางการเมืองและทางวิชาการ ผมจำได้ว่าผมพบกับอาจารย์สมศักดิ์ที่งานสัมมนาซึ่งคิดว่าเป็นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เขามอบหนังสือของเขาพร้อมลายเซ็นให้ผมหนังสือเล่มนั้นมีชื่อว่า *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง* แม้ว่าผมจะรู้จักอาจารย์สมศักดิ์ตั้งแต่ครั้งที่ผมเป็นนักศึกษาปริญญาเอก แต่ผมก็อ่านงานของเขาน้อยมาก ยกเว้นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเขาเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง สร้างความประทับใจให้กับผม ผมคิดต่อมาจนถึงตอนนี้ว่านี่คืองานประวัติศาสตร์ที่เขียนเกี่ยวกับระบอบกษัตริย์ไทยในยุคร่วมสมัยที่ดีที่สุด ผมคิดว่ามันสำคัญมากที่จะคิดถึงว่า

ในช่วงปี 2544 ที่หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นช่วงเวลาก่อนหน้าหลายปีของหนังสือ *The King Never Smiles* ของแอนดีย์และทฤษฎี “เครือข่ายราชสำนัก (network monarchy)” ที่ทรงอิทธิพลของแมคคาร์โกซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างดีในแวดวงวิชาการตะวันตก และที่สำคัญยังเป็นช่วงเวลาก่อนหน้าการผงาดขึ้นมาของทักษิณและพรรคไทยรักไทย

ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง แสดงให้เห็นวิธีการทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์สมศักดิ์ที่แม่นยำและไม่ไว้วางใจ เขาใช้พื้นที่หลายหน้ากระดาษเพื่อขยายความสิ่งที่ดูเหมือนว่าเป็นประเด็นรอง แต่กลับมีความสำคัญอย่างมากต่อข้อเสนองานทั้งหมด

อีกแง่มุมหนึ่งที่โดดเด่นในงานของเขาคือ โวหารความเรียงที่เป็นแบบอย่างของความชัดเจนและมีตรรกะ

ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง เป็นการร้อยสร้างอย่างถึงแก่นต่อประวัติศาสตร์ระบอบกษัตริย์สมัยใหม่ กระนั้นมันก็ถูกเขียนขึ้นด้วยแนวทางที่มีศิลป์เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะโดยตรงกับกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ อย่างน้อยในช่วงที่มันถูกใช้ในปี 2544 หนังสือเล่มนี้ไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่จะถูกตีพิมพ์ในปัจจุบัน ประเด็นที่อาจารย์สมศักดิ์วิเคราะห์ในหนังสือเล่มนี้ได้แก่การเมืองในช่วงเวลาหลังจากการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปี 2475 ความพยายามในการต่อต้านคณะราษฎรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลในปี 2489 ความวุ่นวายทางการเมืองในทศวรรษ 2490 ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสฤษดิ์และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ความเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในทศวรรษที่ 2510 กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม บทบาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาคม ประเด็นทั้งหมดเหล่านี้ไม่สามารถได้รับการถกเถียงอย่างสมควรในปัจจุบัน หากปราศจากการอ้างอิงถึงงานของอาจารย์สมศักดิ์ในหนังสือเล่มนี้

อีกหนึ่งสิ่งที่กระตุ้นความสนใจต่อผมคือการศึกษากฎการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลในปี 2489 ของอาจารย์สมศักดิ์ที่ละเอียดและแม่นยำซึ่งได้รับการเผยแพร่ส่วนหนึ่งในโลกออนไลน์ งานชิ้นนี้ไม่ได้รับการเผยแพร่ได้อย่างแน่นอนท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองในปัจจุบัน ไม่มีนักวิชาการคนใดที่เลือกจะเขียนเกี่ยวกับการลอบปลงพระชนม์โดยไม่อ่านงานชิ้นนี้ก่อนเป็นอันดับแรก

นับตั้งแต่ที่วิกฤตทางการเมืองไทยเริ่มต้นขึ้นในปี 2548 งานของอาจารย์สมศักดิ์ทั้งหมดปรากฏอยู่บนเว็บไซต์เฟซบุ๊กนี้เป็นอีกหนึ่งแง่มุมในการทำงานของเขา เขาใช้และเรียนรู้เทคโนโลยีออนไลน์ที่ทันสมัยอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็นห้องแชต เว็บบอร์ด บล็อก หรือเฟซบุ๊กเพื่อสื่อสารความคิดของเขาไปยังสาธารณะ ผมเป็น “เฟซบุ๊กเฟรนด์” และเป็นผู้อ่านกระแสรูขี้เขียดของเขาสมาชิกเดียวกับคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ในมุมมองของผมว่าสิบปีที่ผ่านมา กระแสรูขี้เขียดของอาจารย์สมศักดิ์เป็นข้อวิจารณ์เกี่ยวกับวิกฤตทางการเมืองที่ดีที่สุด

ครั้งสุดท้ายที่ผมพบกับอาจารย์สมศักดิ์คือ ในปี 2556 เราพูดคุยกันหลายชั่วโมงเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองและสภาวะยากลำบากในชีวิตของเขา คดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของเขากำลังอยู่ในชั้นตอน เขาค่อนข้างมองโลกในแง่ร้ายเกี่ยวกับอนาคตทั้งทางการเมืองและชีวิตของเขา แต่เขาก็คิดหาหนทางที่จะจัดการกับมัน แม้กระนั้นเขาก็ยังคิดว่าจะเผยแพร่งาน *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง* ฉบับปรับปรุงดีหรือไม่

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้ผมนึกถึงคำกล่าวของมาร์กซิสต์ชื่อดังนามว่า อันโตนิโอ กรัมสซีซึ่งอาจารย์สมศักดิ์มักอ้างถึงในข้อเขียนของเขาที่ว่า “มองโลกในแง่ร้ายในทางสติปัญญา แต่มองเห็นแง่ดีในทางจิตใจ” อันหมายถึงเราไม่ควรหลอกตนเองด้วยการคิดในแง่ดีมากเกินไปหรือมีความหวังอย่างล้นเกิน แต่กลับคิดโดยไม่ไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน เราควรที่จะใช้เหตุผลของเราในระดับที่มากที่สุดเพื่อวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ในขณะเดียวกันแม้ว่าเราจะพบกับประสบการณ์ที่ยากลำบากและลำบากเราก็กไม่ควรจมปลักไปสู่การจ้านหรือสูญเสียภาพแห่งอุดมคติไปนี่คือ “มองเห็นแง่ดีในทางจิตใจ”

คติพจน์ข้างต้นเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตยในประเทศไทยปัจจุบัน

